

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

9 ЖИЛД, 1 СОН

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА

ТОМ 9, НОМЕР 1

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

VOLUME 9, ISSUE 1

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА | INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

№1 (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2026-1>

Бош муҳаррир:
Тўхтасинов Илҳом
п.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Бош муҳаррир ўринбосари:

Главный редактор:
Тухтасинов Илхом
д.п.н., профессор (Ўзбекистан)

Заместитель главного редактора:

Editor in Chief:
Tuhtasinov Ilhom
DSc. Professor (Uzbekistan)

Deputy Chief Editor

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ

Назаров Бахтиёр
академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умарўғли
ф.ф.д., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова
ф.ф.д., профессор (Озарбайжон)

Бокиева Гуландом
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким
ф.ф.д., профессор (Татаристон)

Махмудов Низомиддин
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил
ф.ф.д., профессор (Россия)

Жўраев Маматкул
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахиммамед
к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Жеймс Форт
Мичиган университети (АҚШ)

Умархўжаев Мухтор
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Болтабоев Ҳамидулла
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Дўстмухаммедов Хуршид
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода
ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Шнукашвили Тамар
ф.ф.д. (Грузия)

Туробов Бекпулат
масъул қотиб, PhD, доцент
(Ўзбекистон)

Мўминова Маъсума Голиб қизи
ф.ф.д., (PhD) вб. доцент

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Назаров Бахтиёр
академик. (Ўзбекистан)

Якуб Умар оғли
д.ф.н., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова
д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Бакиева Гуландом
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Миннуллин Ким
д.ф.н., профессор (Татарстан)

Махмудов Низомиддин
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Керимов Исмаил
д.ф.н., профессор (Россия)

Джўраев Маматкул
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Куренов Рахиммамед
к.ф.н. (Туркменистан)

Кристофер Джеймс Форт
Университет Мичигана (США)

Умархаджаев Мухтар
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Мирзаев Ибодулло
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Балтабаев Ҳамидулла
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Дўстмухаммедов Хуршид
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Лиходзиевский А.С.
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Сиддикова Ирода
д.ф.н., профессор (Ўзбекистан)

Шнукашвили Тамар
д.ф.н. (Грузия)

Туробов Бекпулат
отв. секретарь, PhD, доцент
(Ўзбекистан)

Муминова Масума Голиб қизи
PhD и.о. доцент

EDITORIAL BOARD

Bakhtiyor Nazarov
academician. (Uzbekistan)

Yakub Umarogli
Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)

Almaz Ulvi Binnatova
Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)

Bakieva Gulandom
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Minnulin Kim
Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)

Mahmudov Nizomiddin
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kerimov Ismail
Doc. of philol. scien., prof. (Russia)

Juraev Mamatkul
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kurenov Rakhimmamed
Ph.D. Ass. Prof. (Turkmenistan)

Christopher James Fort
University of Michigan (USA)

Umarchodjaev Mukhtar
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Mirzaev Ibodulla
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Boltaboev Hamidulla
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Dustmuhammadov Khurshid
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Lixodzievsky A.S.
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Siddiqova Iroda
Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Shukashvili Tamar
Doc. of philol. scien. (Georgia)

Turobov Bekpulat
PhD Ass. prof. Senior Secretary
(Uzbekistan)

Mo'minova Ma'suma
PhD Acting Docent
(Uzbekistan)

PageMaker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Tursunova Parvina Mamurjonovna NUTQIY HUSHMUOMALALIK IFODALANISHIDA YOLG‘ON ISHLATILISHINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI (ISPAN TILI MATERIALLARI ASOSIDA).....	5
2. Умурова Гузал Хотамовна ПСИХОЛОГИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТВОРЧЕСТВА - ЗНАЧИМОСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ПОДХОДА К ИЗУЧЕНИЮ И ОРГАНИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	10
3. Даминова Фазода Ирисовна ТЕОРЕТИКО-ИСТОРИЧЕСКИЕ И МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ДРЕВНЕРУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	15
4. Рахматова Гулнора Турсиновна ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В УЗБЕКСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ: РЕЗУЛЬТАТЫ КОРПУСНОГО АНАЛИЗА.....	22
5. Усманова Салиха Юлдашевна ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ВВОДНО-МОДАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ.....	32
6. Ибаев Анвар Журабекович ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ОККАЗИОНАЛЬНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ И ЕЁ ТИПЫ.....	41
7. Т.А.Эргашева СОЛИҚ РЕЗИДЕНТИ ТУШУНЧАСИНИНГ ХАЛҚАРО ҲУЖЖАТЛАРДАГИ ПРАГМАЛИНГВИСТИК ТАҲЛИЛИ.....	47
8. Nomozov Abdiaziz Mustaqimovich ARAB VA INGLIZ MUROJAAT SHAKLLARINING QIYOSIY-PRAGMATIK TAHLILI: ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYA KONTEKSTIDA.....	52
9. Davlatova Hulkaroy Uktamovna RAQAMLI MUHITDA BOLALIK: ZAMONAVIY SHAROITDA TIL O‘ZLASHTIRISH OMILLARI.....	58
10. Abdunazarova Maftuna Fakhriddinovna PRAGMATIC AND FUNCTIONAL ANALYSIS OF SPEECH ACTS IN DIALOGIC DISCOURSE.....	64
11. Nomozov Abdiaziz Mustaqimovich ARAB VA INGLIZ MUROJAAT SHAKLLARINING QIYOSIY-PRAGMATIK TAHLILI: ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYA KONTEKSTIDA.....	71
12. Nilufar Abduraxmonova, Abdullayeva Shakhnoza Rakhimjon qizi ONTOLOGICAL MODELING INFORMATION TECHNOLOGY TERMS IN UZBEK.....	77
13. Aybibi ISKANDAROVA O‘ZBEK KORPUSHUNOSLIGIDA PARALLEL KORPUSGA OID TADQIQOTLAR VA ULARNING LINGVISTIK AHAMIYATI.....	87
14. Abdullaeva Sanobar Bakhrillaevna THEORETICAL STUDY OF PHRASEOLOGY IN THE ANTHROPOCENTRIC PARADIGM.....	83
15. Воҳидов Абдувахоб САМАРҚАНД ТОЖИКЛАРИ ШЕВАСИ ФРАЗЕОЛОГИК ЖУФТ ТАРКИБЛАРИ ҲАҚИДА БАЪЗИ МУЛОҲАЗАЛАР.....	99
16. Усманова Салиха Юлдашевна, Мирзаева Шахло Ризаевна ИЗУЧЕНИЕ ГЛАГОЛОВ, СПОСОБНЫХ ПРИНИМАТЬ ПРЕДИКАТНЫЙ АКТАНТ.....	104

17. Zaynutdinova Durdona Asatovna ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A TOOL FOR DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE IN ENGLISH LANGUAGE LEARNERS (Evidence from EFL Settings in the Republic of Uzbekistan).....	109
18. Atabayeva Zarnigor Bakhran kizi THE DEMONIZATION OF DORIAN GRAY: AESTHETICISM, MORAL DECLINE, AND THE DUALITY OF HUMAN NATURE IN VICTORIAN LITERATURE.....	118
19. Ochilova Noila Farmonovna O‘ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDA “OTA”KONSEPTINING TALQINI.....	122
20. Abduraxmonova Sohiba Aktam qizi BOLALAR NUTQINING O‘RGANILISHI (ESKI NAZARIYALARDAN ZAMONAVIY YONDASHUVLARGACHA).....	126
21. Sharipov Raufjon Elmurod o‘g‘li AKADEMIK G‘ANIJON ABDURAHMONOVNING “TARIXIY SINTAKSIS” ASARIDA QO‘SHMA GAPLAR EVOLYUTSIYASI.....	130
22. Said-Axmedova Shoxista Nuritdinovna AGENTLIK TUSHUNCHASINING LINGVISTIK TADQIQI.....	135
23. Nilufar Abduraxmonova, Nilufar Botirova SIYOSIY SOHAGA DOIR TARJIMA LUG‘ATINI SHAKLLANTIRISHDA PARALLEL MATNLARNING KONTEKSTUAL TAHLILI.....	141
24. N.M.Shamuradova INGLIZ TILIDA SO‘Z ODOBINI IFODALOVCHI MAQOLLARNING DISKURSIV-PRAGMATIK XUSUSIYATLARI.....	148
25. Sevinch Sherzodovna Xolmirzayeva ITALYAN TILIDAGI KO‘P MA‘NOLI SO‘ZLARNING TARJIMADA MA‘NO FARQLANISHI.....	152
26. Башарова Лейла РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ И ВОСПРИЯТИЕ АНТРОПОМОРФНЫХ ЖИВОТНЫХ В ДЕТСКИХ КНИГАХ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОЗНАНИЕ И РАЗВИТИЕ РЕБЕНКА.....	158
27. Ivanova Alena Yadmagievna TACTILE GESTURES IN CHINESE EVERYDAY COMMUNICATION: TYPOLOGY, FUNCTIONS, CULTURAL MARKEDNESS.....	165
28. Ozoda Tojiboyeva, Xasanova Shaxodat Xamza qizi O‘ZBEK MUMTOZ ADABIYOTIDA HADISLARDAN FOYDALANISH AN‘ANASI.....	175
29. Asqar Abdullaev SYNTACTIC STRUCTURES: ESSENCE, TYPES, AND STUDIES IN GLOBAL LINGUISTICS.....	180
30. Nuraliyeva Ozoda Narbayevna FOLKLOR MATNLARIDA IQLIM HODISALARINING RAMZIY BADIYATI.....	185
31. Сабина Авазжоновна Махмудова ОСОБЕННОСТИ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ КОНЦЕПТА «ВОЙНА» В РОМАНЕ Р. ОЛДИНГТОНА «СМЕРТЬ ГЕРОЯ».....	193
32. Nasrullayev Javohirxon Ravshanxonovich RAQAMLI HUQUQIY MULOQOTDA YURIDIK TERMINLARNING IJTIMOY-LISONIY MOSLASHUVI.....	200

ISSN: 2181-9297

www.tadqiqot.uz

Nomozov Abdiaziz Mustaqimovich

Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil izlanuvchisi

abduaziznomozov1990@gmail.com

**ARAB VA INGLIZ MUROJAAT SHAKLLARINING QIYOSIY-PRAGMATIK TAHLILI:
ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYA KONTEKSTIDA** <https://doi.org/10.5281/zenodo.20814809>**ANNOTATSIYA**

Ushbu maqolada arab va ingliz tillaridagi murojaat shakllarining qiyosiy-pragmatik xususiyatlari zamonaviy kommunikatsiya kontekstida tahlil qilinadi. Tadqiqotda murojaat birliklarining nutqiy etiket, xushmuomalalik strategiyalari va madaniy qadriyatlar bilan o'zaro aloqasi yoritiladi. Nazariy asos sifatida pragmatika va politeness nazariyalari, xususan, Brown va Levinsonning xushmuomalalik modeli qo'llaniladi. Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, arab tilida murojaat shakllari ijtimoiy ierarxiya va kollektiv ong bilan chambarchas bog'liq bo'lsa, ingliz tilida ular individual avtonomiya va diskursiv moslashuvchanlikka asoslanadi. Maqolada murojaat shakllari zamonaviy muloqotda ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi muhim pragmatik vosita sifatida talqin qilinadi.

Kalit so'zlar: murojaat shakllari, qiyosiy pragmatika, nutqiy etiket, politeness, arab tili, ingliz tili, kommunikatsiya.

Nomozov Abdiaziz Mustaqimovich

Независимый соискатель Самаркандского государственного

института иностранных языков

abduaziznomozov1990@gmail.com

**СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФОРМ ОБРАЩЕНИЯ В
АРАБСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ
КОММУНИКАЦИИ****АННОТАЦИЯ**

В статье рассматриваются сравнительно-прагматические особенности форм обращения в арабском и английском языках в контексте современной коммуникации. Анализируется взаимосвязь адресных единиц с речевым этикетом, стратегиями вежливости и культурными ценностями. Теоретической основой исследования служат концепции прагматики и вежливости, в частности модель Брауна и Левинсона. Результаты исследования показывают, что в арабском языке формы обращения тесно связаны с социальной иерархией и коллективным сознанием, тогда как в английском языке они ориентированы на индивидуальную автономию и дискурсивную гибкость. Формы обращения интерпретируются как важный прагматический инструмент регулирования социальных отношений в современной коммуникации.

Ключевые слова: формы обращения, сравнительная прагматика, речевой этикет, вежливость, арабский язык, английский язык.

Nomozov Abdiaziz Mustaqimovich

Independent Researcher of Samarkand State

Institute of Foreign Languages

abduaziznomozov1990@gmail.com

A COMPARATIVE PRAGMATIC ANALYSIS OF ARABIC AND ENGLISH FORMS OF ADDRESS IN THE CONTEXT OF MODERN COMMUNICATION

Abstract. This article presents a comparative pragmatic analysis of forms of address in Arabic and English within the context of modern communication. The study explores the relationship between address forms, speech etiquette, politeness strategies, and cultural values. The theoretical framework draws on pragmatics and politeness theories, particularly the politeness model proposed by Brown and Levinson. The findings reveal that Arabic forms of address are closely linked to social hierarchy and collective orientation, whereas English address practices emphasize individual autonomy and discursive flexibility. Forms of address are conceptualized as key pragmatic tools for regulating social relations in contemporary communication.

Keywords: forms of address, comparative pragmatics, speech etiquette, politeness, Arabic language, English language, communication.

Zamonaviy kommunikatsiya sharoitida nutqiy etiket va murojaat shakllari ijtimoiy munosabatlarni samarali tashkil etuvchi muhim pragmatik mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Ular kommunikatsiya ishtirokchilari o'rtasida ijtimoiy rollar, maqomlar va munosabat turini aniqlashda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, murojaat birliklari orqali muloqot jarayonida hurmat, yaqinlik, masofa yoki rasmiylik kabi pragmatik ma'nolar ifodalanadi, bu esa nutqning kommunikativ samaradorligini ta'minlaydi. Globalizatsiya va madaniyatlararo muloqot jarayonlarining jadallashuvi murojaat birliklarining funksional imkoniyatlarini kengaytirib, ularning ijtimoiy va estetik ahamiyatini yanada oshirdi. Turli madaniyat vakillarining o'zaro aloqasi jarayonida murojaat shakllari nafaqat til birliklari, balki madaniy identifikator sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Shu bois murojaat birliklarining noto'g'ri tanlanishi kommunikativ muvaffaqiyatsizlikka, ba'zan esa madaniy tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin [8.46].

An'anaviy yuzma-yuz muloqot bilan bir qatorda elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalarda amalga oshirilayotgan kommunikatsiya shakllari murojaat strategiyalarining qayta ko'rib chiqilishini taqozo etmoqda [4.173]. Raqamli muloqotda yozma shaklning ustunligi, vaqt va makon chegaralarining yo'qligi murojaat birliklarining funksional yuklamasini yanada murakkablashtiradi. Bu holatda murojaat shakllari suhbatdoshlar o'rtasidagi munosabat darajasini belgilovchi asosiy indikatorlardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Raqamli muloqotda paralingvistik vositalarning (intonatsiya, mimika, imo-ishora) cheklanganligi murojaat shakllarining nutqiy ohang va munosabatni ifodalashdagi rolini kuchaytiradi. Aynan murojaat birliklari yordamida yozma matnda emotsional holat, hurmat darajasi yoki norasmiylik ifodalanadi. Shuningdek, bunday sharoitda murojaat shakllarining pragmatik noto'g'ri qo'llanilishi muloqot ishtirokchilari o'rtasida salbiy munosabatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin [2.98]. Murojaat shakllari nutqning emotsional-ekspressiv qatlamini shakllantiruvchi muhim vosita hisoblanadi. Ular nafaqat adresatni nomlash, balki estetik ta'sir, psixologik yaqinlik va ijtimoiy masofani badiiy ifodalash vazifasini ham bajaradi. Badiiy matnlarda murojaat shakllari personajlar o'rtasidagi munosabatlarni ochib berish, ularning xarakterini yoritish va muallif pozitsiyasini ifodalashda muhim stilistik vosita sifatida xizmat qiladi.

Murojaat shakllarini qiyosiy-pragmatik tahlil qilish so'z san'ati va lingvokulturologiya uchun muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi [8.51]. Bunday tahlil orqali turli tillar va madaniyatlarda murojaat birliklarining umumiy va farqli jihatlarini aniqlash, ularning pragmatik funksiyalarini chuqur

o'rganish imkoniyati yuzaga keladi. Natijada murojaat shakllarining lingvistik, madaniy va estetik xususiyatlari yanada kengroq ilmiy asosda yoritiladi.

Pragmatika doirasida murojaat shakllari nutqiy harakatlarning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, ular kommunikativ vaziyat, suhbatdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar va madaniy me'yorlarga mos ravishda tanlanadi. Murojaat birliklari nutq aktining boshlang'ich nuqtasi sifatida muloqotning umumiy ohangi va yo'nalishini belgilab beradi. Aynan murojaat shakli orqali so'zlovchi adresatga bo'lgan munosabatini, uning ijtimoiy maqomi va suhbatdagi rolini dastlabki bosqichdayoq namoyon etadi [1.41].

Nutq birliklarining pragmatik ma'nosi faqat lingvistik shakl bilan emas, balki ularning qo'llanish konteksti bilan belgilanadi [1.45]. Bir xil murojaat birligi turli kommunikativ vaziyatlarda turlicha pragmatik yuklama kasb etishi mumkin. Masalan, rasmiy vaziyatda qo'llangan murojaat shakli hurmat va masofani ifodalasa, norasmiy kontekstda u sovuqqonlik yoki hatto bepisandlik sifatida talqin qilinishi ehtimoldan xoli emas. Shu sababli murojaat shakllari pragmatik tahlilda kontekstual omillar bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi. Madaniy jihatdan murojaat birliklari jamiyatda mavjud ijtimoiy ierarxiya, qadriyatlar tizimi va kommunikativ an'analarni aks ettiradi. Har bir madaniyatda murojaat shakllari tarixiy rivojlanish jarayonida shakllanib, jamiyat a'zolari o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarning barqaror modelini mustahkamlaydi. Xususan, murojaat birliklari orqali yosh, jins, kasb, ijtimoiy maqom va qarindoshlik aloqalari kabi omillar nutqda ifodalanadi.

Ba'zi madaniyatlarda murojaat shakllari ijtimoiy maqomni ochiq va eksplicit tarzda belgilashga xizmat qilsa, boshqa madaniy muhitlarda ular tenglik va individual mustaqillikni ifodalashga yo'naltiriladi [8.73]. Masalan, ierarxik tuzilishga ega jamiyatlarda murojaat birliklari qat'iy normativ qoidalarga bo'ysunsa, individualistik madaniyatlarda soddalashtirilgan va universallashtirilgan murojaat shakllari ustunlik qiladi. Bu farqlar madaniyatlararo muloqotda pragmatik xatolarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

Murojaat shakllari muloqotda regulyativ funksiyani bajarib, suhbatdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy muvozanatni saqlashga xizmat qiladi [4.162]. Ular muloqot jarayonida ijtimoiy chegaralarni belgilaydi, muloqot ishtirokchilarining o'zaro munosabatini barqarorlashtiradi hamda kommunikativ konfliktlarning oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, rasmiy muloqotda murojaat birliklarining to'g'ri tanlanishi nutqiy etiketning asosiy ko'rsatkichi hisoblanadi.

Murojaat shakllari nafaqat pragmatik birlik, balki ijtimoiy-madaniy mexanizm sifatida ham talqin qilinadi. Ular jamiyatda mavjud axloqiy me'yorlar, madaniy qadriyatlar va kommunikativ tajribaning til orqali namoyon bo'lish shaklidir. Natijada murojaat birliklari pragmatika, sotsiolingvistika va lingvokulturologiya kesishmasida joylashgan murakkab lingvistik hodisa sifatida ilmiy tadqiqot obyektiga aylanadi.

Arab nutqiy etiketida murojaat shakllari ijtimoiy munosabatlarning barqaror va aniq ifodachisi hisoblanadi. Arab tilida murojaat birliklari nutqiy muloqotning muhim pragmatik komponenti bo'lib, ular orqali suhbatdoshlar o'rtasidagi hurmat, yaqinlik, birdamlik va ijtimoiy maqom ifodalanadi. Jumladan, يَا سَيِّدٍ (yā sayyid — janob), يَا سَيِّدَةَ (yā sayyida — xonim), يَا أَخِي (yā akhī — birodarim), يَا أُكْهْتِي (yā ukhtī — opa/singlim), يَا أُسْتَاذَ (yā ustādh — ustoz), يَا شَيْخَ (yā shaykh — hurmatli kishi, oqsoqol) kabi murojaatlar adresatga nisbatan hurmat, yaqinlik yoki ijtimoiy birdamlikni ifodalaydi [6.48].

Ushbu murojaat shakllari suhbatdoshlar o'rtasidagi rasmiylik va norasmiylik darajasini ochiq belgilab, muloqot jarayonida ijtimoiy masofa va maqomni aniqlashtiradi [5.219]. Masalan, rasmiy nutqda يَا سَيِّدِي (yā sayyidī — janobim) murojaati adresatning yuqori maqomini ta'kidlasa, kundalik muloqotda يَا أَخِي (yā akhī — birodarim) shakli ijtimoiy yaqinlik va tenglikni bildiradi. Arab madaniyatida murojaat shaklining noto'g'ri qo'llanishi ijtimoiy me'yorlarning buzilishi sifatida qabul qilinadi va bu holat muloqot ishtirokchilari o'rtasida salbiy munosabatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

Arab tilidagi murojaat shakllari badiiy matnlarda yuqori estetik yuklamaga ega. Ular personajlararo munosabatlarni ochib berish, ijtimoiy ierarxiyani badiiy ifodalash va nutqqa ekspressivlik bag'ishlashda muhim rol o'ynaydi [7.134]. Masalan, mumtoz va zamonaviy adabiyotda

يَا سَيِّدِي (yā sayyidī — janobim) yoki يَا مَوْلَايَ (yā mawlāya — xo‘jayinim) murojaatlari qahramonning itoatkorligi va hurmatini ifodalasa, يَا أَخِي (yā akhī — birodarim) murojaati samimiylik va ruhiy yaqinlikni kuchaytiradi. Bunday murojaatlar badiiy matnning emotsional-ekspressiv qatlamini boyitib, estetik ta’sir kuchini oshiradi.

Arab tilida murojaat birliklari ko‘pincha positive politeness strategiyasiga mos keladi. Ular suhbatdoshlar o‘rtasida umumiy guruhga mansublik va ijtimoiy birdamlikni ta’kidlaydi [2.102]. Masalan, notanish shaxsga يَا أَخِي (yā akhī — birodarim) yoki يَا أُخْتِي (yā ukhti — opa/singlim) tarzida murojaat qilish muloqotda ijtimoiy masofani qisqartiradi va samimiy muhit yaratadi. Bu holat arab jamiyatining kollektivistik madaniy modeli bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, unda guruh manfaatlari va o‘zaro birdamlik individual pozitsiyadan ustun qo‘yiladi.

Ingliz tilida murojaat shakllari pragmatik jihatdan ikkilamchi rol o‘ynaydi. Bu tilda xushmuomalalik strategiyalari asosan murojaat birliklari orqali emas, balki diskursiv va grammatik mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Jumladan, polite speech ko‘proq leksik tanlov, sintaktik tuzilma va nutqiy yumshatish vositalari orqali ifodalanadi [2.91]. Shu sababli ingliz tilida murojaat shakllari muloqotning markaziy pragmatik elementi emas, balki umumiy kommunikativ strategiyaning tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘ladi.

Modal fe‘llar, bilvosita iltimos shakllari va ehtiyotkor ifodalar polite speech strategiyasining asosiy mexanizmlari hisoblanadi [3.64]. Could you..., Would you mind..., I was wondering if... kabi konstruksiyalar muloqotda bosimni kamaytirish, adresatning erkinligini hurmat qilish va salbiy yuzni (negative face) saqlashga xizmat qiladi. Bu holat ingliz tilida xushmuomalalikning asosan negative politeness modeliga asoslanganligini ko‘rsatadi [3.67].

Murojaat shakllari esa ushbu diskursiv strategiyalarni qo‘llab-quvvatlovchi yordamchi unsur sifatida namoyon bo‘ladi [4.178]. Ingliz muloqotida murojaat birliklari ko‘pincha nutqning boshlanishida yoki rasmiy vaziyatlarda qo‘llanib, muloqotning ijtimoiy chegaralarini belgilaydi. Kundalik kommunikatsiyada murojaat shaklining tushirib qoldirilishi odatiy hol bo‘lib, bu ingliz tilida bevosita murojaat qilishdan ko‘ra, diskursiv neytrallikni saqlash ustuvor ekanini anglatadi [4.181].

Ingliz badiiy diskursida first name yoki title + surname shakllarining tanlanishi orqali personajlar o‘rtasidagi psixologik masofa va munosabat turi ifodalanadi [7.146]. Masalan, personajlarning bir-birini ismi bilan chaqirishi yaqinlik, tenglik yoki norasmiy munosabatni bildirsa, Mr., Mrs., Professor kabi unvonli murojaatlar ijtimoiy masofa, rasmiylik yoki ierarxiyani ko‘rsatadi. Ushbu tanlovlar ko‘pincha ochiq izohlanmaydi, balki badiiy kontekst orqali o‘quvchi tomonidan anglanadi.

Ingliz tilidagi murojaat shakllari ko‘pincha implisit estetik ma’no kasb etadi. Ularning badiiy ta’siri to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekspressivlik orqali emas, balki kontekst va diskurs orqali yuzaga chiqadi [8.89]. Aynan murojaat shaklining o‘zgarishi yoki kutilmagan vaziyatda qo‘llanishi personajlar o‘rtasidagi munosabatlardagi burilishni, ichki ziddiyatni yoki psixologik holatni nozik tarzda ifodalashga xizmat qiladi. Ingliz badiiy nutqida murojaat birliklari yashirin estetik signal vazifasini bajaradi [8.92]. Natijada ingliz tilidagi murojaat shakllari pragmatik va estetik jihatdan ochiq ekspressivlikdan ko‘ra, diskursiv noziklik va kontekstual ma’noga tayanadi. Bu xususiyat ingliz tilining kommunikativ madaniyatiga xos bo‘lib, unda xushmuomalalik bevosita nomlash emas, balki ehtiyotkor nutqiy strategiyalar orqali amalga oshiriladi.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, arab va ingliz tillarida murojaat shakllari bir xil kommunikativ vazifani bajarsa-da, ularning pragmatik amalga oshirilish mexanizmlari sezilarli darajada farqlanadi [2.110]. Har ikki tilda murojaat birliklari muloqotning boshlanish nuqtasini belgilash, suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabat turini aniqlash va nutqiy ohangni shakllantirishga xizmat qiladi. Biroq bu vazifalar turli lingvistik va madaniy strategiyalar orqali amalga oshiriladi.

Arab tilida murojaat shakllari polite speech strategiyasining markazida turib, hurmat, yaqinlik va ijtimoiy masofani bevosita kodlaydi [6.59]. Murojaat birliklari bu tilda pragmatik ma’noni ochiq ifodalovchi asosiy vosita bo‘lib, ular orqali suhbatdoshlarning ijtimoiy maqomi, o‘zaro munosabati va madaniy yaqinligi aniq namoyon bo‘ladi. Arab muloqotida murojaat shakllarining noto‘g‘ri tanlanishi kommunikativ muvaffaqiyatsizlikka olib kelishi ehtimoli yuqori. Ingliz tilida esa

xushmuomalalik va pragmatik muvozanatni ta'minlash vazifasi asosan diskursiv yumshatish vositalari zimmasiga yuklatiladi [3.71]. Modal fe'llar, bilvosita iltimos shakllari, ehtiyotkor sintaktik konstruksiyalar ingliz muloqotida asosiy pragmatik yuklamani o'z zimmasiga oladi. Natijada murojaat birliklari ingliz tilida ikkilamchi, yordamchi rol o'ynab, umumiy diskursiv strategiyani to'ldiruvchi unsur sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur farq yaqqol ko'zga tashlanadi. Arab badiiy nutqida murojaat birliklari ochiq estetik signal vazifasini bajarib, personajlar o'rtasidagi munosabatni bevosita va ekspressiv tarzda ifodalaydi. Murojaat shaklining o'zi badiiy ta'sir vositasiga aylanib, o'quvchida estetik va emotsional rezonans uyg'otadi. Shu bois arab adabiyotida murojaat birliklari ko'pincha stilistik markazlardan biri sifatida qaraladi. Ingliz badiiy matnlarida esa murojaat shakllarining estetik qiymati ko'proq kontekst orqali talqin qilinadi. Ular ochiq ekspressivlikdan ko'ra, yashirin diskursiv signal vazifasini bajaradi. Personajning bir murojaat shaklidan boshqasiga o'tishi, yoki aksincha, murojaatdan voz kechishi badiiy matnda psixologik burilish, ijtimoiy masofa yoki munosabatdagi o'zgarishni nozik tarzda ifodalaydi. Bu jarayonda estetik ta'sir murojaat birligining o'zidan emas, balki uning kontekstual joylashuvidan kelib chiqadi.

Mazkur qiyosiy tahlil murojaat shakllarining madaniy-estetik qiymati turlicha ekanini tasdiqlaydi. Arab tilida murojaat birliklari pragmatika va so'z san'ati o'rtasidagi bog'lovchi bo'g'in sifatida ochiq namoyon bo'lsa, ingliz tilida ular diskursiv va kontekstual tizim ichida yashirin estetik mexanizm vazifasini bajaradi. Natijada murojaat shakllari har ikki tilda nafaqat kommunikativ vosita, balki madaniy va badiiy tafakkurning til orqali ifodalanish shakli sifatida qaraladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, murojaat shakllari arab va ingliz tillarida ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi, muloqotning umumiy yo'nalishi va ohangini belgilovchi muhim pragmatik mexanizm hisoblanadi. Har ikki til tizimida murojaat birliklari orqali suhbatdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy masofa, maqom, munosabat turi va kommunikativ niyat dastlabki bosqichdayoq aniqlanadi. Biroq ushbu birliklarning funksional va estetik xususiyatlari madaniy omillar, ijtimoiy tuzilma va kommunikativ an'analarga bog'liq holda sezilarli darajada farqlanadi. Arab tilida murojaat shakllari ijtimoiy ierarxiya va kollektiv qadriyatlarni ochiq va eksplisit tarzda ifodalovchi markaziy pragmatik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Bu tilda murojaat birliklari nafaqat adresatni nomlash, balki hurmat, yaqinlik, birdamlik va ijtimoiy maqomni bevosita kodlash vazifasini bajaradi. Natijada arab muloqotida murojaat shakllari polite speech strategiyasining asosiy komponentiga aylanib, nutqning pragmatik va estetik qatlamini bir vaqtning o'zida shakllantiradi. Ayniqsa, badiiy matnlarda murojaat birliklari personajlararo munosabatlarni ifodalovchi ochiq estetik signal sifatida xizmat qilib, asarning emotsional-ta'sirchanligini kuchaytiradi. Ingliz tilida esa murojaat shakllari nisbatan ikkilamchi, yordamchi rol o'ynaydi. Bu tilda xushmuomalalik va pragmatik muvozanatni ta'minlash vazifasi asosan diskursiv yumshatish mexanizmlari — modal fe'llar, bilvosita iltimos shakllari va ehtiyotkor sintaktik konstruksiyalar orqali amalga oshiriladi. Murojaat birliklari ingliz muloqotida ko'proq nutqning chegaralarini belgilovchi va kommunikativ neytrallikni ta'minlovchi unsur sifatida namoyon bo'lib, ularning estetik qiymati ko'pincha kontekst va diskurs orqali yuzaga chiqadi. Shu bois ingliz badiiy nutqida murojaat shakllari yashirin estetik signal vazifasini bajarib, personajlar o'rtasidagi psixologik holat va munosabatlardagi o'zgarishni nozik tarzda ifodalashga xizmat qiladi. Umuman olganda, murojaat shakllari nutqning estetik qatlamini shakllantiruvchi, madaniy va ijtimoiy tajribaning til orqali ifodalanishini ta'minlovchi muhim lingvistik unsur sifatida talqin qilinadi. Ushbu tadqiqot natijalari murojaat birliklarini faqat grammatik yoki leksik hodisa sifatida emas, balki pragmatika, so'z san'ati va lingvokulturologiya kesishmasida joylashgan murakkab kommunikativ mexanizm sifatida o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Shu jihatdan mazkur xulosalar madaniyatlararo muloqot, tarjima nazariyasi va chet tillarni o'qitish jarayonida murojaat shakllarining pragmatik va estetik xususiyatlarini chuqur hisobga olish muhimligini asoslaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Al-Batal M. Pragmatics and politeness in Arabic discourse // Journal of Arabic Linguistics. – 2017. – Vol. 9, № 2. – P. 45–62.

2. Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some universals in language usage. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
 3. Hofstede G. Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations. – 2nd ed. – Thousand Oaks, CA : Sage Publications, 2001. – 596 p.
 4. Holmes J. An introduction to sociolinguistics. – 4th ed. – London : Routledge, 2013. – 480 p.
 5. Ibayev A. J. Comparative analysis of the derivation of simple sentences in English and Uzbek //International Journal for Research in Applied Science & Engineering Technology (IJRASET) ISSN. – C. 2321-9653.
 6. Ibayev A. J. On the derivational features of corporate small syntactic structures //European multidisciplinary journal of modern science. ISSN. – C. 2750-6274.
 7. Leech G. The pragmatics of politeness. – Oxford : Oxford University Press, 2014. – 368 p.
 8. Sharifian F. Cultural conceptualisations and language. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2017. – 246 p.
 9. Wierzbicka A. Understanding cultures through their key words. – Oxford : Oxford University Press, 1997. – 328 p.
 10. Yule G. The study of language. – 7th ed. – Cambridge : Cambridge University Press, 2020. – 352 p.
- Насруллаева, Н. З. (2017). Функционирование английских гендерно маркированных фразеологизмов в художественной литературе. Бюллетень науки и практики, (6 (19)), 342-348.

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА
INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000